

# Vragen aan boord

## Geestelijke verzorging bij de Koninklijke Marine tijdens een uitzending

Een belangrijk aspect van het werk van de geestelijk verzorgers in de krijgsmacht is dat zij kunnen worden uitgezonden naar een conflict-  
 haard elders. Frank Kamp, katholiek geestelijk verzorger, is werkzaam bij de marine, en beschrijft wat het betekent geestelijk verzorger te zijn aan boord van een schip tijdens een uitzending. Welke vragen komt hij tegen, hoe gaat hij daarmee om, welke rollen krijgt hij of neemt hij op zich, op welke competenties wordt een beroep gedaan, en wat is de meerwaarde van het feit dat hij een – katholiek – geestelijk verzorger is.

### Frank Kamp

**T**IJDENS DE HEENREIS VAN DEN HELDER naar ons inzetgebied, de Egeïsche Zee, hebben we prachtig weer. Op de Middellandse Zee zien we geregeld dolfijnen, die spelenderwijs met het schip mee zwemmen. We treffen voorbereidingen voor het geval we bootjes met migranten gaan tegen-

komen. We houden aan boord een oefening voor het redden van drenkelingen. De eerste haven die we aandoen, is Souda Bay op het Griekse eiland Kreta. We komen er op vrijdag aan. 's Avonds is er een incident aan boord. Een matroos heeft via Facebook ontdekt, dat een goede vriend van hem is overleden. Door emoties overmand heeft hij met zijn hand tegen een wand van het schip geslagen. Hij heeft hierbij een paar botjes gebroken en zal terug naar Nederland moeten vliegen. Mijn aandacht gaat naar de bemanningsleden die bij het incident betrokken zijn. De volgende dag ga ik mee naar het vliegveld, maar ik moet ook nog verder met de voorbereiding van de kerkdienst. Dit soort onverwachte situaties en incidenten kenmerken de wereld van de geestelijk verzorger aan boord tijdens een uitzending van vier en een halve maand.

Als geestelijk verzorger bij de Koninklijke Marine aan boord van een fregat (zie foto) leef en werk ik in een bijzondere wereld. Een fregat is een stoer marineschip, een echte vechtmachine gemaakt voor de bestrijding van onderzeeboten, andere schepen en vliegtuigen. Het schip is 144 meter lang en 17 meter breed. We leven en werken op verschillende dekken. De bemanning bestaat uit 170 à 180 mensen en ongeveer een op de zes is vrouw. We hebben een jonge bemanning: ongeveer de helft bestaat uit ma-

trozen, jonge onderofficieren en jonge officieren. Tijdens de inzet in de Egeïsche Zee is ons schip het stafschip van het vlootverband van de NAVO aldaar en daarom hebben wij ook zo'n 20 militairen van verschillende NAVO-landen aan boord, waaronder Griekse en Turkse militairen. De Nederlandse bemanningsleden komen uit alle provincies. Als het gaat over religieuze betrokkenheid en diversiteit, is er een aantal bemanningsleden met een christelijke achtergrond aan boord en hebben twee bemanningsleden een islamitische achtergrond. De kerkdiensten worden door een gemêleerd gezelschap bezocht. Het zijn niet alleen de bemanningsleden met een christelijke achtergrond; het zijn 20 à 30 mensen uit alle lagen van de bemanning, die graag tijd vrijmaken om stil te staan bij het leven, te bidden, zich te bezinnen. Met de militairen met een islamitische achtergrond heb ik verschillende keren gesproken over hun leven en geloven. Aan boord is er een dokter en een verpleegkundige en er zijn bemanningsleden aangesteld als vertrouwenspersoon. Op het moment van vertrek naar de Egeïsche Zee was ik reeds anderhalf jaar de geestelijk verzorger van dit schip. De meeste bemanningsleden kennen mij dus goed en dat is omgekeerd ook zo. Wel is er bij de marine een grote doorstroom van personeel. Geregeld komen er dus nieuwe mensen aan boord, ook matrozen en officieren die voor het eerst aan boord van een schip geplaatst worden.

### **Wat betekent een uitzending voor de bemanning?**

Een lange uitzending is een soort einddoel voor de bemanning. Om de zoveel jaar gaat een schip in onderhoud, daarna komt een periode van trainen met de nieuwe bemanning. Als het gewenste niveau bereikt is, kan het schip operationeel worden ingezet, bijvoorbeeld voor een lange uitzending. Bemanningsleden zien hier over het algemeen naar uit: 'Daar doen we het voor!' Maar uiteindelijk beleeft een ieder aan boord een uitzending op zijn eigen manier. In de periode van trainen zijn de dagen lang en vol met oefeningen. Tijdens de uitzending worden

er ook geregeld oefeningen gehouden, maar is er veel meer rust in de dagen en is er voldoende vrije tijd.

We kunnen op verschillende manieren naar de uitzending kijken. Van één kant gezien is de uitzending een mooie tijd. We sporten veel (samen), houden een bingo, zwemmen een keer vanaf het schip in zee, bezoeken Griekse en Turkse havensteden en vieren Sinterklaas en Kerstmis op zee.

## Goed waarnemen en vragen durven stellen

Van een andere kant gezien heeft deze uitzending juist iets van een anticlimax. Na de periode van trainen is het schip als het ware gereed om ten strijde te trekken, maar onze taak in de Egeïsche Zee bestaat voornamelijk uit patrouilleren. Met de geavanceerde apparatuur aan boord zijn we in staat om vroegtijdig de bootjes met migranten op te merken. Vervolgens wordt er dan contact gelegd met de Turkse kustwacht, die de migranten onderschept en weer terugbrengt naar Turkije. Deze taak is niet heel spannend en sommige dagen zijn zodoende ook simpelweg saai. Verveling en demotivatie zijn hiervan de gevolgen.

Op het morele vlak zit er een problematische kant aan de uitzending. Veel migranten hebben waarschijnlijk met pijn en moeite en kosten de Turkse kust bereikt om de overtocht naar de Griekse eilanden te maken. En dan worden ze gestopt. We werken de migranten tegen. Wij zijn in de Egeïsche Zee om de afspraken tussen Europa en Turkije uit te voeren: illegale migratie tegengaan en de migrantenstroom in goede banen leiden. Het is duidelijk waarvoor we hier zijn, maar toch wordt het door een aantal bemanningsleden als problematisch ervaren.

Een ander aspect van de uitzending is de uitdaging om dicht op elkaar te leven. Denk aan de jonge matrozen die met vijf of acht

anderen een (slaap)verblijf delen. Als je vier en een halve maand zo dicht op elkaar leeft, dan is het niet vreemd dat er conflicten ontstaan.

De uitzending is ook een periode waarin er tijd is om over dingen na te denken. Er is nu tijd om te praten over persoonlijke vragen en problemen. Er is ook tijd om stil te staan bij het thuisfront en de dingen die daar spelen. Wat thuis gebeurt heeft een weerslag op de mensen aan boord. Zo zijn er heel wat overlijdensgevallen in de familiesfeer.

### **Welke vragen en problemen komen bij de geestelijk verzorger terecht?**

Op een zeker moment valt me op dat een jong bemanningslid met een bleek, grauw gezicht rondloopt. De blik in de ogen van de jonge vrouw ziet er ook niet goed uit: een trieste, afwezige blik. Ik vraag haar op een rustig moment in de gang hoe het gaat. Er komt niet veel reactie. De dagen daarna wordt het naar mijn idee niet beter met haar. Twee keer probeer ik haar uit te nodigen voor een gesprek, maar zonder succes. Een week later komt een ander bemanningslid met haar samen bij mijn hut, mijn slaap- en werkkamer aan boord. 'Ze moet nu toch maar eens met u praten,' zegt de vriendin. Uiteindelijk blijkt dat ze zelf ook wel wil praten, maar het niet zo goed durft en ze zich er niet toe kan zetten. Ze is depressief aan het worden. Alles is zinloos, ook praten met de geestelijk verzorger.

## Vele rollen en meervoudige partijdigheid

Tijdens de uitzending zijn er heel wat bemanningsleden bij mij geweest. Met zo'n 15 personen heb ik meerdere gesprekken gevoerd. De meesten komen uit zichzelf, maar sommigen worden door iemand anders aangemoedigd. Veel gesprekken vinden echter plaats in de wandelgang of op de plek waar mensen aan boord werken. Tijdens mijn rondje door het schip kom ik mensen tegen



en ik zoek ze ook wel eens bewust op. Soms heb ik zelf iets aan iemands gezicht gezien, soms heeft iemand mijn aandacht gevraagd voor een ander bemanningslid.

Een belangrijke reden voor bemanningsleden om bij mij langs te komen is dat ze niet lekker in hun vel zitten. Een veel voorkomende oorzaak hiervan is problemen op de werkvloer. Onder de jonge bemanningsleden zijn er ook een aantal die te maken hebben met heimwee of met het gevoel dat ze opgesloten zitten. Ook de confrontatie met vragen kan ervoor zorgen dat bemanningsleden niet gelukkig zijn. Is het varen (nog) wel wat voor mij? Heb ik wel voor het goede dienstvak' gekozen? Verder denk ik aan een bemanningslid dat worstelt met het uitkomen voor de seksuele geaardheid, aan een bemanningslid dat onzeker en gespannen is vanwege het grote takenpakket en de verantwoordelijkheid die het heeft gekregen, aan



een bemanningslid dat komt praten over een probleem met agressie in de thuissituatie, een bemanningslid dat worstelt met een echtscheiding en bemanningsleden met relatieproblemen.

Naast de genoemde, meer psychosociale problemen komen er ook andere vragen bij mij terecht. Zo komen een paar jonge officieren met vragen over de omgangscultuur aan boord, vragen op het vlak van de moraal en de integriteit: hoe ga je met elkaar om? En er zijn leidinggevendenden aan boord, die met een vraag komen over hoe ze moeten omgaan met een ondergeschikte, bijvoorbeeld wanneer zo iemand niet goed in zijn vel zit. Ook de commandant van het schip heeft meerdere malen een beroep op mij gedaan voor advies bij integriteitkwesities. En mijn hulp wordt af en toe gevraagd door iemand die iets heeft misdaan. Zo'n bemanningslid moet in een tuchtrechtzaak aan boord voor-

komen, en kan zich in de voorbereiding en tijdens de zitting laten bijstaan door bijvoorbeeld de geestelijk verzorger. En ten slotte zijn er de levensbeschouwelijke en religieuze vragen.

Mijn aanwezigheid als katholiek geestelijk verzorger is aanleiding om levensbeschouwelijke en religieuze vragen aan mij te stellen. Religieuze bemanningsleden hebben soms een vraag, maar ook uit interesse en nieuwsgierigheid stellen bemanningsleden vragen aan mij. De context waarin wij actief zijn, roept ook vragen op, bijvoorbeeld over de rol van religie in conflicten. En jonge bemanningsleden die hun eigen ideeën over het leven en over geloven nog aan het vormen zijn, vragen hoe ik over bepaalde zaken denk. Ze zoeken een gesprekspartner om hun eigen ideeën mee te bespreken. Zo komt een jonge korporaal uit een dorp waar het protestants-christelijke leven een

groot stempel drukt op het gemeenschapsleven, praten over christen-zijn in deze tijd. Een andere korporaal komt met vragen over het doopsel. Hij is aan het overwegen of hij gedoopt wil worden. Een officier begint met mij een discussie over het ontstaan van de aarde en het heelal. Hij vindt het idee van een scheppende God flauwekul, maar wil hierover wel het gesprek voeren.

### **Hoe ben ik als geestelijk verzorger omgegaan met deze vragen en problemen?**

Op een dag kom ik lopend door de gang een bemanningslid tegen dat altijd heel opgewekt is. Nu kijkt de man omlaag en heeft een ernstige uitdrukking op zijn gezicht. Even later kom ik hem weer tegen en vraag ik of er iets is. Heb ik het goed gezien? Hij zegt straks wel even langs te komen, hier wil hij er niet over praten. Later zitten we in mijn hut op de bank, de tranen stromen over zijn wangen. Ik sla mijn arm om zijn schouder. Hij heeft geen vaste relatie, maar zijn allerbeste vriendin is in Nederland overleden. Voor het vertrek naar de Egeïsche Zee heeft hij definitief afscheid van haar genomen. Ze is dan al geruime tijd ziek. 'Kun je weer verder?' vraag ik hem tenslotte. 'Ja, dankjewel. Je hebt me de ruimte gegeven, om het eruit te gooien, dat had ik even nodig. Ik wil niet dat ze me zo op mijn werkplek zien.'

## Een veilige ruimte in een wereld met weinig privacy

Wat heb ik als geestelijk verzorger gedaan? Zien, vragen, een veilige ruimte bieden voor zijn emoties. De genoemde situatie laat zien dat mijn werk aan boord begint met waarnemen, met het opvangen van signalen, met luisteren, met het geven van ruimte aan de ander waarin hij zichzelf kan zijn. Aan boord ben ik degene die soms ziet wat anderen niet zien, of waar anderen niet naar durven of willen vragen. Of het nu een persoonlijk gesprek is, een groepsgepraak, of

de kerkdienst, wat ik steeds probeer te doen is de ander ondersteunen bij de existentiële vragen die in deze omstandigheden naar boven kunnen komen. Helpen bij het verhelderen van een vraag, het zoeken naar een antwoord, helpen bij het nemen van een beslissing. Vaak gaat dit gepaard met het ontdekken van wie je bent, van wat je wilt, van wat er bij je past. Het is de ander helpen bij het ontdekken van de eigen identiteit, het is een ondersteunen van de groei van zelfkennis. Dit ondersteunen heeft ook het karakter van bemoedigen. De ander bemoedigen op zijn weg, de ander bevestiging geven als mens. Dit ondersteunen is ook een vergroten van het perspectief van de ander.<sup>3</sup> De ander helpen bij het kijken naar zichzelf door verdiepende vragen te stellen, door de lagen van identiteit en levensbeschouwing aan te boren. Als iemand kan verwoorden wie hij is, kan zeggen hoe hij in het leven wil staan en hoe hij de toekomst ziet, dan ligt er een fundament voor het aanpakken van praktische problemen. Dit ondersteunen is ook inspireren en nieuwe perspectieven openen bij de ander.

Een bijzonder spanningsveld in het werk van de geestelijk verzorger aan boord is de spanning tussen partijdigheid en onafhankelijkheid. In het ondersteunen van bemanningsleden ga ik naast ze staan, en daarbij voel ik bij hun leidinggevendens wel eens wantrouwen. De kunst is om in het steunen van de één niet de ander te veroordelen en om degene die ik ondersteun probleemeigenaar te laten blijven.

### **Rollen van de geestelijk verzorger aan boord**

Als de persofficier van de NAVO-staf mij in een interview vraagt welke rollen ik aan boord vervul, noem ik spontaan: gesprekspartner, vertrouwenspersoon, therapeut, maatschappelijk werker, adviseur, biechtvader, liturg en monnik. Mijn eigen zijn en functioneren aan boord beleef ik primair als geestelijk verzorger. Als geestelijk verzorger wil ik iemand zijn die anderen op hun levensweg bij de bijzondere momenten, le-

vensvragen en levensproblemen begeleidt vanuit mijn katholieke geloofstraditie, vanuit mijn persoonlijke spiritualiteit en levenservaring. Mijn beleving als geestelijk verzorger wordt uitgedrukt in het beeld van de (mede)pelgrim: tochtgenoot, begeleider en inspirator van de mensen die aan mijn zorg zijn toevertrouwd. En toch zeggen de in het interview genoemde rollen nog iets meer over hoe ik door de bemanning word gezien, waarvoor ik word benaderd en hoe ik mijn rol beleef.

Als het om de zorg voor de bemanning gaat, komen de hulpvragen die niet bij de verpleegkundige en de dokter thuishoren meestal mijn kant op. Denk aan de mogelijkheid om een beroep te doen op het bedrijfsmaatschappelijk werk (BMW). Als we aan het varen zijn, komen vragen die anders aan BMW gericht worden, bij mij terecht. Er wordt ook vaak een beroep op mij gedaan voor psychologische begeleiding.

Hoe verhoudt zich dit tot mijn taakopvatting? Momenteel volg ik de opleiding *Counseling in existentieel welzijn* aan de Universiteit Leuven bij Mia Leijssen<sup>3</sup> en team, om mijn expertise op het vlak van de psychologische begeleiding te vergroten. In deze opleiding leer ik dat de existentiële benadering binnen de psychotherapie ervan uit gaat dat onder veel psychische problemen existentiële vragen en problemen liggen. Deze existentiële vragen en problemen liggen bij uitstek binnen het domein van de geestelijke verzorging. De opleiding bevestigt voor mij de waarde van de insteek van de geestelijke verzorging.

Als het over rollen gaat, dan zijn meervoudige relaties een typisch kenmerk van de geestelijke verzorging aan boord.<sup>4</sup> Veel hulpverleners zitten enkel in de rol van hulpverlener ten opzichte van de hulpvrager. Hier wisselen verschillende rollen elkaar af, namelijk: hulpverlener – hulpvrager, collega – collega en vriend – vriend. Om een voorbeeld te noemen: het ene moment ben ik geestelijk verzorger voor een bemannings-

lid in een persoonlijk begeleidingsgesprek, het volgende moment spreken we als collega's over zijn ondergeschikte met wie het niet goed gaat en tenslotte drinken we samen een biertje in een café tijdens een havenbezoek. Dit vraagt om de vaardigheid om te kunnen schakelen tussen de verschillende rollen, maar het vraagt ook iets ten aanzien van rolintegriteit. Het vraagt een bewust en gewetensvol omgaan met het ambtsgeheim. Soms word ik benaderd als adviseur voor informatie over iemand die ik begeleid, maar de rollen adviseur en begeleider bijten elkaar.

### Competenties van de geestelijk verzorger aan boord

Er wordt in het leven aan boord en in de (hulp)vragen aan mij als geestelijk verzorger een beroep gedaan op verschillende competenties. Allereerst de competenties die bij een geestelijk verzorger verondersteld mogen worden, waarbij veel aankomt op zien, luisteren en aanvoelen. Verder vind ik in de

## Een katholieke blij visie op God en mens

wereld van de marine een competentie als inspireren heel belangrijk. Niet alleen op zondag inspirerend zijn, maar ook in de 'gewone' contacten met bemanningsleden. Verder wordt er een beroep gedaan op sociale competenties die nodig zijn voor het functioneren in een militaire organisatie, zoals integreren en samenwerken. En ik denk aan een eigenschap als flexibiliteit. Ook persoonlijke eigenschappen als authenticiteit en betrokkenheid wil ik noemen. Militairen prikken zo door iemand heen die 'nep' is. Tot slot wil ik de persoonlijke competentie noemen van het alleen kunnen zijn. Enerzijds hoor ik er aan boord helemaal bij en anderzijds ben ik ook de enige in mijn soort en kan het best wel eens eenzaam zijn; daarom ook de eerder genoemde rol van monnik.

## Voegt mijn aanwezigheid als katholiek geestelijk verzorger iets toe?

Uit de reacties van bemanningsleden kan ik opmaken dat mijn aanwezigheid zeker van toegevoegde waarde is. Ze voegt iets toe dat er anders niet is of in mindere mate is. Zo bied ik een veilige ruimte (vrijplaats) in gesprekken en kerkdiensten, waarin bemanningsleden kunnen stilstaan bij zichzelf, het leven, bij wat hen inspireert, bij de vragen en problemen die ze tegenkomen. Een ruimte waarin men even de dagelijkse beslommeringen en de militaire hiërarchie achter zich kan laten. Een veilige ruimte in een wereld met weinig privacy. Verder bied ik aandacht voor de mensen en hun verhaal. Door mijn opmerkzaamheid kom ik de mensen op het spoor met een verhaal dat om aandacht vraagt. Door de gesprekken komen mensen over hobbels op hun levenspad heen, kunnen mensen leren en groeien van wat ze meemaken. Als effecten zie ik dat mensen lucht krijgen, inzicht, motivatie en inspiratie. Voegt mijn katholiek-zijn iets toe? De werkwijze van geestelijk verzorgers bij de marine is voor een groot deel dezelfde, maar verschilt waar het gaat om de levenservaringen en de inspiratie die ze inbrengen, en de interventies die ze doen. In mijn functioneren komt zeker mijn katholiek-zijn aan het licht. Denk bijvoorbeeld aan mijn 'Roomse blijheid'; een optimistische, blijde kijk op God en mens-zijn kenmerkt mijn stijl.

## Wat heb ik als geestelijk verzorger nodig aan boord?

Werken en leven in de varende wereld van het schip vraagt ook iets van mij. Alleen kunnen zijn, mezelf bezig kunnen houden, structuur kunnen aanbrengen in mijn dag en kunnen ontspannen. Een stabiele situatie aan het thuisfront, vriendschappen aan boord, sport en studie, een optimistisch karakter en Godsvertrouwen dragen bij tot mijn persoonlijk welbevinden en goed functioneren. Het gaat over een balans vinden tussen er zijn voor anderen en er zijn voor mezelf, tussen geven en ontvangen.

## Een bijzondere wereld

De Koninklijke Marine, het leven aan boord: het is een bijzondere wereld. Maar wel een wereld waarin ik als geestelijk verzorger op vele manieren word uitgedaagd, een wereld bijvoorbeeld waarin oppervlakkigheid razendsnel plaats kan maken voor diepgang. Een stoere en ruwe wereld, waarin mensen met hun eigen verhaal vol vreugde, vragen en kwetsbaarheden hun weg zoeken, een wereld waarin nood is aan geestelijke verzorging.

Frank (F.T.) Kamp (1973) is rooms-katholiek geestelijk verzorger bij de Koninklijke Marine sinds 2014. Hij is als geestelijk verzorger verbonden aan de Marine Kazerne Erfprins in Den Helder en aan een fregat waarmee hij van half augustus 2016 tot eind december 2016 op uitzending was in de Egeïsche Zee. Van 2003 tot 2014 werkte hij als pastoraal werker en later als diaken in het parochiepastoraat van het Bisdom Haarlem-Amsterdam. [ft.kamp.01@mindef.nl](mailto:ft.kamp.01@mindef.nl)

## Noten

- 1 Bij de marine zijn verschillende dienstvakken: de Operationele Dienst, de Technische Dienst en de Logistieke Dienst. Binnen deze dienstvakken zijn er nog subgroepen.
- 2 J. Smit, *Antwoord geven op het leven zelf. Een onderzoek naar de basismethodiek van de geestelijke verzorging* (pp. 273-274), uitg. Eburon, Delft 2015.
- 3 Prof. dr. Mia Leijssen is psychotherapeut en hoogleraar aan de Universiteit van Leuven. Zij doceert Psychologische begeleiding, Beroepsethiek, Cliëntgerichte psychotherapie. Met een team verzorgt zij de postacademische opleiding Counseling in existentieel welzijn. Zie: [www.existentieelwelzijn.be](http://www.existentieelwelzijn.be), en M. Leijssen, *Leven vanuit liefde. Een pad naar existentieel welzijn*, uitg. Lannoo, Tielt 2013.
- 4 M. Leijssen, *Gids beroepsethiek. Waarden, rechten en plichten in psychotherapie en hulpverlening* (pp. 79-118), uitg. Acco, Leuven - Voorburg 2005.